

University of Groningen

In spiegelbeeld

Jaspers, Eva; Lubbers, Marcel

Published in:
Mens & Maatschappij

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2005

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Jaspers, E., & Lubbers, M. (2005). In spiegelbeeld: Autochtone houdingen in allochtone perceptie en AEL-stemintentie. *Mens & Maatschappij*, 80(1), 4.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

In spiegelbeeld

Autochtone houdingen in allochtone perceptie en AEL-stemintentie

Eva Jaspers en Marcel Lubbers¹

Summary

Through the looking-glass: majority attitudes in minority perception and intention to vote AEL

It is said that Moroccans turn away from Dutch society because of negative stereotyping among the native Dutch. In this contribution we focus on the perception among Moroccans of attitudes that the Dutch have towards them. Based on data from 213 relatively high educated Moroccans who visit the popular website 'maroc.nl', we show that this meta-image can be empirically distinguished from a negative attitude towards outgroups. Experienced socio-economic threat is a main predictor of a negative meta-image. Next, we show with an experiment that Moroccans with a negative meta-image have a stronger intention to vote for the Muslim political party AEL.

1. Inleiding en vraagstelling

De laatste jaren is vanuit migrantenorganisaties de discussie op gang gekomen in hoeverre allochtonen ontmoedigd worden om deel te nemen aan de Nederlandse samenleving door de onophoudelijke discussie omtrent integratie van allochtonen. Vanuit Marokkanen is er groeiend verweer tegen waargenomen toenemende stigmatisering (Harchaoui & Huinder, 2003). Een andere reactie op het veronderstelde moslimvijandige klimaat is dat allochtonen hun heil zoeken in moskee en islam, in hun eigen groep (de Volkskrant, 2004). De AIVD signaleerde hetzelfde en verbond daar de waarschuwing aan dat de afkeer tegenover Nederland onder allochtone moslimjongeren zo groot wordt, dat zij zich aansluiten bij terroristische organisaties. Koren op de molen van de AEL. Deze politieke partij die zich richt op onvrede onder allochtonen neemt afstand van de interpretatie van de AIVD, maar meent wel dat integratie voor Marokkanen staat voor 'demoniseren, criminaliseren, harder aanpakken en rechten afnemen van onze gemeenschap' (AEL online, 2004). In de eerstvolgende gemeenteraadsverkiezingen neemt het AEL-bestuur zich voor mee te doen onder de naam Moslim Democratische Partij.

In onderzoek naar de relatie tussen allochtonen en autochtonen in Nederland wordt meest-

al de laatste groep ondervraagd. Het gaat dan om houdingen over allochtonen die door autochtone Nederlanders worden gerapporteerd (Eisinga & Scheepers, 1989; Coenders e.a., 2004). In hoeverre ondersteunen zij discriminerende uitspraken? Hoe denken zij over integratie? Over de multiculturele samenleving of de multiculturele illusie? Aan allochtonen is lange tijd niet gevraagd in welke mate zij deze houdingen onderschrijven. De laatste jaren worden evenwel steeds vaker ook allochtone Nederlanders geënquêteerd.

Naast aandacht voor hun maatschappelijke en economische positie (Veenman, 1999; Dagevos, Gijsberts & Van Praag, 2003) is er in dergelijk onderzoek vaak aandacht voor hun houdingen ten aanzien van Nederland en Nederlandse gewoonten en de mate waarin zij contacten hebben met hun autochtone landgenoten (Phalet, van Lotringen & Entzinger, 2000; Dagevos e.a., 2003). In de studie van Hoogsteder, Schalk-Soekar, & Van den Vijver (2001) geven vrijwel alle allochtonen aan dat zij makkelijk in contact komen met autochtonen. Allochtonen blijken gelijke kansen voor jongens en meisjes in school en studie sterk te steunen (Hoogsteder e.a., 2001). Bij rolverdelingen in het huishouden zijn Marokkanen echter traditioneler dan Turken, die weer minder progressieve opvattingen dan autochtonen hebben. Sniderman, Hagendoorn en Prior (2003) laten zien dat Marokkanen en Turken andere opvattingen over huwelijksrelaties en kinderopvoeding hebben dan autochtone Nederlanders, op basis waarvan zij concluderen dat er een cultureel conflict bestaat in de Nederlandse samenleving.

Een invalshoek die tot dusverre nauwelijks gehanteerd is in de huidige wetenschappelijke discussie, is hoe allochtonen waarnemen dat Nederlanders hen ontvangen en benaderen; specifiek, welke houdingen zij denken dat Nederlanders tegenover hen hebben. Signalen vanuit de Nederlandse autochtone bevolking betreffende allochtonen en daaraan verwant, vanuit de media en politiek, verwachten we terug te vinden in dit zogenaamde metabeeld. Hoe denken Marokkaanse Nederlanders dat zij worden gezien door autochtone Nederlanders? Vervolgens willen we de vraag beantwoorden welke determinanten bepalend zijn voor dit metabeeld. Ten slotte onderzoeken we of het metabeeld van invloed is op de intentie om op de AEL te stemmen bij de komende kamerverkiezingen.

2. Theorie en hypothesen

We richten onze pijlen met name op het zogenaamde metabeeld. Aansluitend bij eerder onderzoek is dit metabeeld echter niet separaat te bestuderen van de houding tegenover de eigen groep en de houding tegenover 'outgroups'. In sociologisch onderzoek zijn deze twee houdingen gecorreleerd gebleken, maar wel duidelijk van elkaar gescheiden (Coenders, 2001). Een negatieve houding ten opzichte van de 'outgroups' gaat vaak samen met een positieve houding ten opzichte van de eigen groep (Coser, 1956). Een combinatie van deze houdingen wordt dan etnocentrisme genoemd. De verklaringen van dit verschijnsel hebben in sociologisch onderzoek en in sociaal-psychologisch onderzoek veel aandacht gehad (Eisinga & Scheepers, 1989; Hagendoorn, 1993; Hagendoorn, Drogendijk, Tumanov & Hraba, 1998).

Een etnocentrische houding bestaat zowel onder meerderheids- als minderheidsgroepen.

Verkuyten, Hagendoorn en Masson (1996) tonen aan dat leden van minderheidsgroepen een positievere houding ten opzichte van de eigen groep hebben dan leden van de meerderheidsgroep. Zij verklaren dit door te stellen dat de relatief lage status die leden van minderheidsgroepen in de samenleving hebben niet in overeenstemming is met hun positief groepsbeeld. Om het negatieve beeld van de meerderheid te compenseren hebben minderheidsgroepen een sterkere voorkeur voor de eigen groep. Een resultante van die sterke ingroup-preferentie is een sterkere verwerping van outgroups.

2.1 Looking Glass Self

In de sociale psychologie is regelmatig aandacht besteed aan de perceptie van het beeld dat anderen van de eigen groep hebben als deelaspect van een positieve houding tegenover de eigen groep (o.a. Verkuyten & De Wolf, 2002; De Cremer, van Vugt & Sharp, 1999; Crocker, Luhtanen, Blaine & Broadnax, 1994). In het oorspronkelijke onderzoek naar de componenten van de houding naar de eigen groep bleek een positieve groepsidentiteit samen te gaan met een positief metabeeld (Luhtanen & Crocker, 1992). In vervolgonderzoek bleek deze correlatie alleen te bestaan voor de blanke meerderheid (Crocker e.a., 1994). Vollebergh (2000) noemt vervolgonderzoek naar de relatie tussen het metabeeld en de houding tegenover de eigen groep wenselijk.

Het metabeeld, het beeld van het beeld, wordt in de sociologie voor het eerst omschreven door Cooley (1956 [1902]). Cooley (1956 [1902]) stelt dat persoonlijke identiteit voor een belangrijk deel wordt bepaald door de individuele percepties van het beeld dat anderen hebben van dat individu. In de socialisatiefase, die Cooley (1956 [1902]) nadrukkelijk levenslang laat duren, leren mensen hun rol aan te nemen en hun persoonlijkheid te vormen naar het beeld dat de samenleving van hen heeft. Het 'zelf' wordt gespiegeld door de samenleving. Eerst verbeeldt een individu zich het beeld dat (en de oordelen die) de ander van hem of haar heeft; vervolgens laat men het een deel van zijn of haar gedrag en persoonlijkheid bepalen. Cooley (1956 [1902]) benadrukt dat dit metabeeld niet gebaseerd hoeft te zijn op het werkelijke beeld dat in de samenleving leeft, maar eerder op de percepties van dat beeld. Verwant is de labelling-theorie, zoals geformuleerd door Becker (1963), die betrekking heeft op de voorstellingen die mensen hebben van de identiteit van anderen. Volgens Becker is afwijkend gedrag geen absoluut persoonlijkheidskenmerk, maar hij stelt dat, wanneer mensen afwijkend gedrag vertonen zij vervolgens als afwijkend worden gezien en behandeld door anderen, waarop zij vervolgens meer afwijkend gedrag zullen gaan vertonen.

Aan Cooley's theorie van het looking-glass-self is in de sociologie de laatste decennia weinig aandacht besteed. In de sociale psychologie is de relatie tussen het metabeeld en het zelfbeeld vaker onderwerp van onderzoek geweest, met name in een tak van het Sociale-Identiteit-onderzoek, waarin niet alleen de persoonlijke, maar ook de collectieve zelfwaardering van individuen in verband wordt gebracht met psychisch welbevinden. Crocker e.a. (1994) vinden dat er onder zwarte studenten in de Verenigde Staten geen samenhang bestaat tussen hoe zij hun eigen groep waarderen en hoe zij denken dat anderen hen zien. Crocker e.a. (1994) menen dat groepen die

gediscrimineerd zijn of worden, leren hun houding tegenover de eigen groep te scheiden van de houding die andere groepen hebben ten aanzien van die groep. Zwarte studenten baseren hun positieve houding tegenover de eigen groep mogelijk meer op gespiegelde beelden vanuit de ingroup dan op gespiegelde beelden vanuit de outgroup. Verkuyten e.a. (1996) verwachten dat juist een geringe status in de samenleving voor allochtonen leidt tot een sterkere compensatie door het hebben van een positiever beeld van de eigen groep. Vollebergh (2000) concludeert op grond van een literatuurstudie dat de aanwezigheid van etnocentrisme onder autochtonen in de omringende samenleving niet leidt tot een negatief zelfbeeld van allochtonen, maar eerder tot een (over-)identificatie met de eigen etnische groep. Hiervandaan ligt het voor de hand te veronderstellen dat het percipiëren van een negatieve houding van de autochtone meerderheid leidt tot een positiever beeld van de eigen groep.

Vanuit de labelling-theorie veronderstellen we vervolgens dat wanneer allochtonen waarnemen dat de autochtone meerderheid een negatievere houding tegenover hen heeft, dit leidt tot een sterkere vorm van contra-identificatie. Doordat allochtonen menen dat de autochtone meerderheid een sterk onderscheid maakt tussen autochtoon en allochtoon, nemen allochtonen ook een sterker verschil tussen de groepen waar. De houding tegenover de eigen groep wordt daarmee positiever, en de houding tegenover de outgroup – in dit geval de autochtone meerderheid – negatiever. Het metabeeld zal echter niet slechts een spiegel zijn van, maar ook bepaald worden door de mate van (contra-)identificatie. We houden ons om deze reden buiten de causaliteitskwesitie. Concreet leiden we af dat voor Marokkaanse Nederlanders een positieve houding tegenover de eigen groep, een negatieve houding tegenover de autochtone meerderheid en een negatief metabeeld empirisch van elkaar te onderscheiden zijn en dat deze houdingen positief met elkaar correleren.

2.2 Determinanten van het metabeeld en het stemmen op de AEL

Vanuit de sociale-identiteittheorie en de etnische-competitietheorie kunnen we voor minderheidsleden dezelfde hypothesen afleiden als voor meerderheidsleden. De redenering die in deze theoretische traditie wordt gevolgd is dat wanneer een categorie in sterkere mate met de 'andere groepen' van doen heeft, deze categorie sterker ervaart dat zij in haar belangen bedreigd wordt en daardoor etnocentrischer zou zijn (Olzak, 1992; Coenders e.a., 2004). De consequentie van deze sterkere etnocentrische houding is dat men een grotere kans heeft op een partij te stemmen die de belangen van de ingroup claimt te behartigen (Lubbers, 2001). Genoemde redenering is dan ook een mogelijke verklaring voor het sterke negatieve effect van opleidingsniveau op etnocentrisme en extreemrechts stemgedrag, dat zo vaak wordt gevonden in onderzoek onder autochtone Nederlanders (Billiet e.a., 1996; Hagendoorn & Nekuee, 1999; Eisinga e.a., 1998).

Onder allochtonen is 'het van doen hebben met de andere groep', dat wil zeggen met autochtonen, echter groter onder hoger opgeleiden. Aan de onderkant van de maatschappelijke ladder zijn allochtone groepen juist bijzonder vaak 'zelfvoorzienend', waarbij werk en contact via de eigen kring geschieden (Dagevos, 2001). Juist de groepen met wat meer opleiding zullen in sterkere mate geconfronteerd worden met mogelijke weerstand onder autochtonen. Echter,

omdat cognitietheorieën voorspellen dat hoger opgeleiden een tolerantere houding hebben tegenover andere groepen door de overgedragen kennis en normen (De Witte, 1999), en omdat onder autochtonen weerstand tegen allochtonen kleiner is onder de hoogst opgeleiden, verwachten we dat met name onder de middelbaar opgeleiden in sterkere mate een negatiever metabeeld bestaat dan onder de lagere en hogere opgeleiden.

De competitietheorie verwijst naar bedreigde belangen van groepen als het centrale mechanisme waarom groepen tegenover elkaar staan (Scheepers, Gijsberts & Coenders, 2002). Bepaalde categorieën zouden zich in posities bevinden waarin hun 'ingroup'-belangen sterker bedreigd zouden worden. Leden van deze groepen moeten deze dreiging dan wel waarnemen. In plaats van alleen hypothesen af te leiden met betrekking tot de objectieve criteria verwachten we dan ook dat wanneer men zelf de idee heeft dat de eigen positie er op achteruit gaat, processen van contra-identificatie sterker zijn. We verwachten dan dat Marokkanen die in sterkere mate sociaal-economische dreiging kennen in de Nederlandse samenleving, in sterkere mate de idee hebben dat autochtone Nederlanders negatief tegenover hen staan.

De AEL kan gezien worden als een partij die de belangen van Arabische minderheden claimt te behartigen. Allochtonen die zich in sterkere mate bedreigd voelen in hun belangen zullen dan ook een sterkere intentie hebben om op de AEL te stemmen. De vraag blijft dan staan over welke belangen het gaat. Meestal wordt verwezen naar sociaal-economische belangen. In de huidige traditie van de competitietheorie wordt steeds vaker aandacht besteed aan conflicten om niet-materiële goederen, zoals door Coser reeds werd geproblematiseerd (Coser, 1956). Eén aspect kan de positie van moslims zijn en of men ervaart dat de positie van hen is verslechterd. We verwachten dat zowel materiële als niet-materiële bedreigde belangen een invloed hebben op het metabeeld.

Ross (1997) laat in haar onderzoek met focusgroepen zien dat veel Britse immigranten denken dat het autochtone deel van de bevolking geloof hecht aan de stereotiepe beelden van etnische minderheden op televisie. Zij menen dat kennis over etnische minderheden bij de etnische meerderheid voornamelijk afkomstig is van de media. Het Nederlandse marketingbureau Foquz vroeg in 2002 Nederlandse moslims naar hun mening over de autochtone berichtgeving over de islam. Meer dan de helft van de respondenten gaf aan de berichtgeving onzorgvuldig te vinden. Het soort media dat Marokkaanse Nederlanders gebruiken bepaalt ongetwijfeld deels hoe zij de meerderheidsperceptie van hun groep ervaren. Als het gaat om de portrettering van Marokkanen in Nederlandse media is een onderscheid naar zenders en dagbladen van belang. De zogenaamde sensationele, populistische *Telegraaf* geeft een ander beeld van Marokkanen in Nederland dan de zogenaamde kwaliteitskranten *NRC-Handelsblad* en *de Volkskrant*. Voor de Nederlandse televisiezenders geldt dat een soortgelijk onderscheid gemaakt kan worden (Vergeer, 2000; Lubbers, Scheepers & Wester, 1998). We verwachten dat Marokkaanse Nederlanders die meer sensationele media gebruiken een negatiever metabeeld hebben.

3. Dataverzameling en operationalisaties

De dataverzameling heeft op meerdere manieren plaatsgevonden. In verband met de limieten aan tijd en geld die voor de dataverzameling beschikbaar waren is gekozen voor een wat ongebruikelijke manier van enquêteren in het sociaal-wetenschappelijk onderzoek; namelijk via een Nederlands-Marokkaanse discussiepagina op het internet. Uiteraard is de representativiteit van de onderzochte populatie daardoor beperkt, omdat (zelf)selectie op meerdere, oncontroleerbare manieren heeft plaatsgevonden. Desalniettemin is de gekozen groep een interessant startpunt voor het onderhavige onderzoek. Op de internetpagina's bestaan levendige discussieforums over beeldvorming rond allochtonen in Nederlandse media en over de maatschappelijke positie van allochtonen in Nederland, alsook over de huidige politieke ontwikkelingen. Een dergelijke actieve groep allochtonen zou kunnen worden getypeerd als een 'public opinion leaders group'. Het is dan ook bijzonder interessant hoe het metabeeld zich verhoudt tot etnocentrische attitudes onder deze actieve groep en in hoeverre dit gerelateerd is aan hun AEL-stemintentie.

Dit onderzoek was onderdeel van een experiment met technieken van dataverzameling van de Research Technische Ondersteuning Groep (RTOG) van de Radboud Universiteit van Nijmegen.² De speciaal voor dit onderzoek ontworpen vragenlijst is in zijn geheel gepubliceerd op het internet, met gebruikmaking van het softwareprogramma *examine*. Op de website maroc.nl is een link geplaatst door de beheerders van die sites naar de enquête, in de periode mei en juni 2003. De website 'maroc.nl', in de lucht sinds 1998, is eigendom van de Stichting Maroc.NL die in 2000 is opgericht. Doel van de website is het bieden van een laagdrempelig digitaal platform voor allochtone jongeren (maroc.nl, 2001). Op de verschillende forums wordt gesproken over zaken als liefde, vakantie, islam en Marokkaan zijn in Nederland. Medewerkers van de stichting zijn op velerlei maatschappelijke terreinen actief, zij nemen deel aan debatten en werken samen met maatschappelijke organisaties waarbij allochtone jongeren betrokken zijn. Er zijn rond de 10.000 bezoekers actief op 'maroc.nl'. Voor de respondenten die de vragenlijst op het internet hebben ingevuld zijn prijzen beschikbaar gesteld, die door middel van verloting zijn uitgekeerd. Tot slot is bij de Nijmeegse welzijnsorganisatie Tandem de vragenlijst op papier uitgedeeld aan bekenden van de organisatie van Marokkaanse komaf.

3.1 Constructie databestand en representativiteit

In totaal leverde de dataverzameling 290 bruikbare, door Marokkaanse Nederlanders ingevulde vragenlijsten op, waarvan er tien van de welzijnsorganisatie Tandem afkomstig waren. Respondenten die de vragenlijst slechts gedeeltelijk hadden ingevuld, of die volgens een vast patroon voor telkens dezelfde antwoordcategorie hadden gekozen, zijn voor de analyses verwijderd. Respondenten die op vier of meer van de stellingen van de afhankelijke variabelen geen antwoord hebben gegeven, zijn eveneens buiten beschouwing gelaten. In totaal ging het om 77 respondenten. Voor respondenten die op drie of minder van de zeventien stellingen van de houdingsvariabelen geen antwoord gaven, is op de betreffende stellingen de gemiddelde score van de andere respondenten ingevuld. Het databestand dat uiteindelijk overbleef voor de analyses

Tabel 1: Vergelijking van Marokkaanse Nederlanders in het databestand (N=213) en Marokkaanse Nederlanders in de populatie naar migratiegeneratie, urbanisatiegraad, opleidingsniveau, bezigheid en sekse

	Databestand	Populatie
Migratiegeneratie ³		
eerste	45,8	57,0
tweede	54,2	43,0
Urbanisatiegraad		
grote vier	41,7	47,7
middelgrote stad	28,7	17,9
kleine stad	18,5	31,1
dorp	11,1	6,4
Opleidingsniveau		
basisonderwijs	1,4	56,0
maximaal vbo/mavo	3,7	21,0
maximaal mbo	37,5	18,0
maximaal hbo/wo	42,6	5,0
anders	14,8	
Bezigheid		
baan	71,3	47,0
anders	28,7	53,0
Sekse		
man	50,5	52,7
vrouw	49,5	47,3

BRONNEN: Beeldvorming onder Allochtonen, 2003 en CBS Statline, 2003

bestond uit 213 respondenten, waarvan vijf de schriftelijke versie hadden ingevuld. Het aldus verkregen bestand heeft de naam Beeldvorming onder Allochtonen 2003 (BOA2003) gekregen.

In tabel 1 wordt de representativiteit van de dataset vergeleken met gegevens van het CBS (2003). Zoals te verwachten wijkt de onderzochte groep op een aantal punten duidelijk af van de populatie Marokkanen in de Nederlandse samenleving.

Vooraf verwachtten we een oververtegenwoordiging van respondenten van de tweede generatie, stedelingen, hoger opgeleiden, werkenden en mannen, vanuit het idee dat deze groepen vaker deel zouden nemen aan discussieforums op het internet. Onder Marokkanen in het databestand is een oververtegenwoordiging van migranten van de tweede generatie, of, met andere woorden, van respondenten die zelf in Nederland geboren zijn, terwijl hun ouders in Marokko geboren zijn. Als het gaat om de stedelijkheid van de woonomgeving zijn respondenten uit klei-

ne steden inderdaad ondervertegenwoordigd. Het opleidingsniveau van de respondenten is vergeleken met het opleidingsniveau van de Marokkaanse populatie zoals verwacht veel hoger. Van een behoorlijk aantal respondenten is het opleidingsniveau onbekend. Te verwachten is dat het hier veelal om lager opgeleiden gaat, die hun schooltijd in Marokko hebben doorgebracht en daardoor moeite hadden hun opleidingsniveau te categoriseren. Werkenden zijn zoals verwacht oververtegenwoordigd. Het hoge opleidingsniveau en de actieve deelname op de arbeidsmarkt is een argument om de groep geënquêteerden als 'public opinion leaders' te beschouwen. Alhoewel de representativiteit van de onderzochte groep zeer beperkt is, zijn er wel degelijk verschillen in opvattingen binnen deze groep van opinieleiders. We benadrukken nog maar eens dat het ons veeleer gaat om het bestaan van een aantal relaties en het onderscheid tussen bepaalde houdingen, en niet om uitspraken te doen omtrent gemiddelden binnen de populatie Marokkanen in Nederland.

3.2 Operationalisaties

Over het metabeeld is aan de respondenten een schaal bestaande uit zeven items voorgelegd. Voor deze stellingen zijn aanknopingspunten gevonden in interviews met allochtonen (Verberk, 1999). Daarnaast is voor de constructie van de schaal gebruikgemaakt van de resultaten van het onderzoek dat Foquz in 2001 onder Nederlandse moslims hield (Foquz, 2001). De vragen verwijzen naar hoe allochtonen denken dat autochtone Nederlanders hen zien. Zo is de vraag voorgelegd aan Marokkaanse Nederlanders of zij denken dat autochtone Nederlanders hen weg willen hebben uit Nederland, of autochtone Nederlanders denken dat alleen allochtonen crimineel zijn en of autochtone Nederlanders denken dat alle buitenlanders hetzelfde zijn.

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van deze items met de beschrijvende statistieken. Het betreft weliswaar een niet-representatieve groep respondenten, maar er blijkt wel degelijk sprake van variatie op de afhankelijke variabelen; de oncontroleerbare selectie op de afhankelijke variabelen is niet zo sterk dat variatie afwezig is. Op het item 'de Nederlandse media scheppen met opzet een negatief beeld van de islam' is de variantie overigens het geringst; 82,2 procent stemt in met deze uitspraak. Dit scherp geformuleerde item bleek ook in de enquête van Foquz (2001) op veel instemming te kunnen rekenen; 57,2 procent van de respondenten in dit onderzoek onderschreef de betreffende stelling. Onder hoogopgeleide allochtonen was het percentage 67,6 in datzelfde onderzoek. Dit item, dat identiek is voorgelegd in de Nederlandse Familie enquête, werd in 2003 door (slechts) 12,1 procent van de autochtonen bevestigend beantwoord (de Graaf, de Graaf, Kraaykamp & Ultee, 2003). Het geringste percentage respondenten onderschrijft de stelling dat autochtone Nederlanders allochtonen zielig vinden; 26,8 procent van de geënquêteerde Marokkanen is het hiermee eens. Al met al geeft de instemming met het metabeeld een vrij negatieve indruk.

Etnocentrische houdingen bij de respondenten zijn gemeten door hun twee sets variabelen voor te leggen. Eén set die verwijst naar een positieve houding ten aanzien van de eigen groep, en één die verwijst naar een negatieve houding ten opzichte van autochtone Nederlanders, waarmee we het standaardonderzoek naar etnocentrisme onder autochtonen volgen (o.a.

Tabel 2: *Frequentieverdeling betreffende items bedoeld om het metabeeld te meten (N=213), vijf oorspronkelijke categorieën gecompriemd tot drie*

	% (helemaal) oneens	neutraal	% (helemaal) eens
Autochtone Nederlanders denken dat alle buitenlanders hetzelfde zijn	18,7	21,3	60,1
Nederlandse media scheppen met opzet een negatief beeld van de islam	3,6	14,2	82,2
Autochtone Nederlanders willen ons weg hebben uit Nederland	23,4	45,4	31,2
Autochtone Nederlanders denken dat alleen allochtonen crimineel zijn	13,2	25,4	61,4
Autochtone Nederlanders vinden allochtonen zielig	43,3	29,9	26,8
Autochtone Nederlanders denken dat allochtonen minder waard zijn dan zij	18,6	24,7	56,7
Autochtone Nederlanders denken dat moslims terroristen zijn	9,6	25,1	65,3

BRON: Beeldvorming onder Allochtonen, 2003

Eisinga & Scheepers, 1989; Lubbers, Scheepers & Billiet, 2000; Verberk, 1999). Respondenten konden op een vijfpuntsschaal aangeven in hoeverre zij het eens waren met vijf stellingen. Aanknopingspunten voor het formuleren van stellingen met betrekking tot positieve houding naar de eigen groep zijn gevonden in de Integratiemonitor (Martens & Weijers, 2000); en in het onderzoek Sociale Positie en Voorzieningengebruik van Allochtonen (Martens & Tesser, 1998).

De stellingen met betrekking tot de negatieve houding naar autochtone Nederlanders zijn geformuleerd op basis van interviews met allochtonen in de (wetenschappelijke) literatuur (Eddouadi, 2000; Verberk, 1999) en onderzoek van het Nederlands Centrum Buitenlanders (Hoogsteder e.a., 2001) en het onderzoek Sociale Positie en Voorzieningengebruik van Allochtonen (Martens & Tesser, 1998). Kenmerkend in alle interviews is het beeld van de ongestuvige Nederlander. Daarnaast worden met name Nederlandse omgangsvormen als te vrij en te vrijblijvend beschouwd.

Op enkele van de items die bedoeld zijn om de etnocentrische houding te meten zijn de meningen opvallend weinig verdeeld. De frequentieverdelingen van deze items zijn gegeven in tabel 3. Vrijwel alle respondenten geven aan dat zij trots zijn op hun etnische afkomst (91,6 procent). Voor autochtone Nederlanders is het percentage dat zegt trots te zijn een Nederlander te zijn geringer. In 1989 vinden Eisinga en Scheepers een instemmingpercentage van 62; Verberk

Tabel 3: Frequentieverdeling betreffende items bedoeld om houding tegenover autochtonen en tegenover de eigen allochtone groep te meten (N=213), vijf oorspronkelijke categorieën gecomprimeerd tot drie

	% (helemaal) oneens	% neutraal	% (helemaal) eens
Autochtone Nederlanders zijn gastvrij	14,4	51,4	34,2
Autochtone Nederlandse mannen en vrouwen gaan te makkelijk, te vrij met elkaar om	18,5	30,5	51,0
Autochtone Nederlanders denken alleen maar aan zichzelf	27,5	35,4	37,1
Autochtone Nederlanders zijn veel te open over dingen die met seksualiteit te maken hebben	16,5	24,4	59,1
Autochtone Nederlanders hebben geen respect voor ouderen	36,6	31,5	31,8
Ik ben trots op mijn etnische afkomst	1,7	6,6	91,6
Ik vind het belangrijk dat onderwijs in eigen taal en cultuur wordt gegeven	14,6	27,1	58,3
Mijn taal is de mooiste die er is	18,1	43,1	38,9
Alle religies zijn evenveel waard	18,0	17,7	64,3
Over het algemeen is het land van mijn voorouders beter dan de meeste andere landen	36,4	45,1	18,5

BRON: Beeldvorming onder Allochtonen, 2003

vindt in 1999 dat 69,8 procent trots is op zijn Nederlandschap. Slechts éénvijfde van de respondenten meent dat het land van hun voorouders een beter land is dan de meeste andere landen. Voor autochtonen ligt dit percentage dan juist weer veel hoger. Op de stelling dat Nederland een beter land is dan de meeste andere landen antwoordt in 1989 49 procent instemmend (Eisinga & Scheepers, 1989), in 1999 ligt dit percentage op 64,7 (Verberk, 1999).

De items die bedoeld zijn om een negatieve houding ten opzichte van autochtone Nederlanders te meten hebben een instemmingpercentage variërend van 31,8 tot 59,1. Een aanzienlijk deel van de respondenten geeft dus blijk van enige vorm van een negatieve attitude ten aanzien van autochtonen.

Sociaal-economische dreiging is gemeten door het voorleggen van een drietal stellingen over de situatie van moslims in Nederland in de laatste twee jaren, de eigen situatie de laatste twee jaren en de verwachtingen voor de eigen situatie in de toekomst. Respondenten konden aangeven in hoeverre zij de verandering positief of negatief hadden ervaren, respectievelijk verwach-

Tabel 4: Frequentieverdeling betreffende dreigingitems, (N=210), vijf oorspronkelijke categorieën gecombineerd tot drie

	% (sterk) verslechterd	% gelijk gebleven	% (sterk) verbeterd
Meent u dat de positie van moslims in Nederland de laatste twee jaren sterk is veranderd, dus verbeterd of verslechterd?	77,9	6,1	16,0
Meent u dat uw eigen positie de laatste twee jaren is veranderd, dus verbeterd of verslechterd?	35,3	33,0	31,6
	% veel zorgen	% beetje zorgen	% geen zorgen
Maakt u zich wel eens zorgen dat uw positie er in de toekomst op achteruit zal gaan?	31,9	40,0	28,1

BRON: Beeldvorming onder Allochtonen, 2003

ten, zie voor de verdelingen tabel 4. Van de respondenten had 20,2 procent een duidelijk positieve kijk op hun individuele- en groepsituatie, 31,9 procent bleek geen verandering ten goede of ten slechte hebben ervaren of te verwachten, terwijl 46,5 procent een duidelijke negatieve evaluatie van de positie gaf.

3.2.1 Onafhankelijke variabelen

Geslacht is rechtstreeks aan de respondent gevraagd. Denominatie is gebaseerd op twee vragen; een eerste selectievraag of de respondent zichzelf als lid van een geloofsgemeenschap beschouwt, wat voor alle respondenten het geval is; en een vervolgvraag naar de denominatie. De meeste respondenten bleken zichzelf te beschouwen als soennitisch, namelijk 42,7 procent of algemeen islamitisch, te weten 51,6 procent. Soenniet is opgenomen als dummyvariabele, met overige denominaties als referentiecategorie. Aan de respondenten is de vraag voorgelegd of zij een betaalde baan hebben; 71,3 procent van de respondenten is werkzaam. Migratiegeneratie is geconstrueerd door het optellen van het al dan niet in Marokko geboren zijn van respondent, ouders en grootouders. Alle grootouders bleken in Marokko geboren, wat betekent dat er geen derde generatie migranten in dit databestand voorkomen.

Opleidingsniveau van de respondenten is gemeten door naar de hoogst voltooide opleiding te vragen. Opleiding is als een set dummyvariabelen opgenomen in de analyse. *Een andere opleiding* (40 respondenten) betekent dat de respondent de gevolgde opleiding niet in één van de oorspronkelijke categorieën variërend van basisonderwijs tot postacademisch onderwijs

heeft kunnen of willen indelen. Urbanisatiegraad is geoperationaliseerd door de respondenten te laten aangeven of zij woonachtig zijn in een dorp, een kleine stad, een middelgrote stad of één van de grote vier steden Amsterdam, Rotterdam, Utrecht of Den Haag. Mediagebruik is gemeten door de respondenten te vragen aan te geven welke media zij regelmatig gebruikten. Nederlandse media zijn vervolgens ingedeeld als sensationeel of niet-sensationeel en aantal sensationele en niet-sensationele media zijn per respondent opgeteld.

3.2.2 AEL-stemintentie

De respondenten is voorgelegd op welke politieke partij ze zouden stemmen wanneer er vandaag Tweede-Kamerverkiezingen zouden zijn. Aangezien de AEL nog nooit heeft deelgenomen aan de verkiezingen voeren we een gedachte-experiment uit. Naast de partijen die in 2003 in de Tweede Kamer waren vertegenwoordigd, werd ook de mogelijkheid geboden om de AEL te kiezen.⁴ Omdat de alfabetische volgorde van de partijen werd gehanteerd, was de AEL de eerst gegeven optie.

Van de respondenten gaf 24,4 procent aan de AEL te kiezen. Daarnaast zijn met name de partijen aan de linkerkant van het politieke spectrum in trek, zoals ook eerder in onderzoek onder allochtonen door Tillie (2000) werd aangetoond in de raadsverkiezingen en in een recent onderzoek onder moslims in opdracht van het televisieprogramma NOVA (Foquz, 2004). De PvdA krijgt bovendien meer steun dan de AEL: 31,5 procent. GroenLinks en SP volgen op afstand met respectievelijk 16 procent en 16,4 procent. VVD, D66 en met name het CDA en LPF behalen nauwelijks stemmen onder de Marokkanen op maroc.nl. Om de stemintentie op de AEL te verklaren hebben we een dichotome variabele AEL-stemintentie gemaakt.

4. Resultaten

Om de vraag te beantwoorden of we empirisch onderscheid kunnen maken tussen etnocentrische houdingen en het metabeeld, hebben we principale factoranalyses uitgevoerd, met oblique rotaties om correlaties tussen de getrokken factoren toe te laten. Van de metingen die theoretisch verwijzen naar een positieve houding tegenover de eigen groep bleken de communaliteiten te laag, al verwezen ze wel naar één separate dimensie. De homogeniteitscoëfficiënt bleek eveneens te gering om van een schaal te kunnen spreken. In onze verdere analyses zullen we daarom slechts één item gebruiken als indicator voor een positieve houding tegenover de eigen groep. We moeten met andere woorden concluderen, dat de metingen van dit begrip onvoldoende consistentie bezitten.

De resultaten van de uiteindelijke oblique geroteerde oplossing van de items met betrekking tot de negatieve houding tegenover autochtonen, de ervaren sociaal-economische dreiging en het negatieve metabeeld zijn te vinden in tabel 5. Uit deze tabel zijn ook de twee items met betrekking tot de Nederlandse omgang met seksualiteit weggelaten. Beide items, overgenomen uit het onderzoek Sociale Positie en Voorzieningengebruik van Allochtonen (Martens & Tesser, 1998), verwezen naar een afzonderlijke dimensie, die overeenkomsten vertoont met de items

Tabel 5: Factorloadingen van items met betrekking tot de houding tegenover autochtonen, ervaren sociaal-economische dreiging en het negatieve metabeeld (N=213)

	Factor		
	1	2	3
Autochtone Nederlanders denken dat alleen allochtonen crimineel zijn	0,894	-0,027	-0,128
Autochtone Nederlanders denken dat moslims terroristen zijn	0,726	0,086	0,038
Nederlandse media scheppen met opzet een negatief beeld van de islam	0,658	0,124	-0,057
Autochtone Nederlanders denken dat allochtonen minder waard zijn dan zij	0,654	0,075	0,059
Autochtone Nederlanders willen ons weg hebben uit Nederland	0,632	0,103	0,100
Autochtone Nederlanders denken dat alle buitenlanders hetzelfde zijn	0,565	-0,136	0,071
Autochtone Nederlanders vinden allochtonen zielig	0,382	-0,016	0,063
Meent u dat uw eigen positie de laatste twee jaren is veranderd, dus verbeterd of verslechterd?	0,066	0,910	-0,136
Meent u dat de positie van moslims in Nederland de laatste twee jaren is veranderd, dus verbeterd of verslechterd?	-0,022	0,580	0,192
Maakt u zich wel eens zorgen dat uw positie er in de toekomst op achteruit zal gaan?	0,013	0,485	0,029
Autochtone Nederlanders denken alleen maar aan zichzelf	-0,076	0,020	0,803
Autochtone Nederlanders hebben geen respect voor ouderen	0,141	0,028	0,463
Autochtone Nederlanders zijn gastvrij ^a	0,095	0,023	0,401
Eigenwaarde	4,709	1,507	1,184
Verklaarde variantie	36,225	11,591	9,104
Cronbachs Alfa	0,841	0,703	0,610

^a Andersom gecodeerd voor analyse

BRON: Beeldvorming onder Allochtonen, 2003

van Sniderman, Hagendoorn en Prior (2003) en die worden geïnterpreteerd als een cultuurconflict dat Marokkanen en Turken ervaren met hun autochtone landgenoten. Deze dimensie is niet verder meegenomen in dit onderzoek.

Empirisch blijken dan drie factoren te worden onderscheiden. De eerste factor betreft het metabeeld. Alle items met betrekking tot dit beeld laden exclusief op dezelfde factor. Zowel de Eigenwaarde van deze factor, als de homogeniteitscoëfficiënt is voldoende hoog (alfa = 0,84).

De tweede factor betreft de ervaren dreiging. De twee metingen over de persoonlijke situatie, én de meting over de situatie van moslims in Nederland blijken gedrieën een empirische dimensie

te vormen. Eigenwaarde en Cronbachs alfa (0,70) blijken voldoende. De derde factor betreft de houding ten aanzien van de autochtone groep. Hoewel de Eigenwaarde duidelijk afneemt, is deze nog voldoende hoog om van een empirisch te onderscheiden factor te mogen spreken. Ook de gevonden Cronbachs alfa (0,61) is geringer bij deze factor, maar het is bekend dat een geringer aantal items tot een geringere homogeniteitscoëfficiënt kan leiden.

Een volgende verwachting was dat, hoewel de houdingen empirisch te onderscheiden zouden zijn, ze wel positief met elkaar zouden samenhangen. De schalen zijn zo geconstrueerd dat een hogere score een hogere mate van het betreffende begrip inhoudt. Het metabeeld en de houding tegenover de autochtone groep correleren 0,49. Omdat we toch een meting van de houding tegenover de eigen groep willen opnemen, hebben we gekozen voor de evaluatie van het land van herkomst (o.a. vanwege de spreiding op dit item). Dit item correleert eveneens positief, maar geringer, met beide houdingen, namelijk 0,13 met de negatieve houding tegenover de autochtone groep, en 0,21 met het metabeeld.

4.1 Determinanten van het metabeeld

In tabel 6 zijn de resultaten van een regressieanalyse van het metabeeld op achtergrondkenmerken weergegeven. Een in het oog springende bevinding is dat de opleidingscategoriën *niet* van elkaar verschillen in de mate waarin zij denken dat Nederlanders een negatief beeld van hen hebben. Waar opleiding in onderzoek onder autochtonen altijd een sterke predictor is, wordt hier een effect niet aangetoond.⁵ Alhoewel niet weergegeven in de tabel, vinden we evenmin een verschil tussen de opleidingscategoriën in de mate van een positieve houding tegenover het land van herkomst.⁶ Ook Phalet e.a. (2000) vinden geen significante effecten van sociale kenmerken op etnocentrisme onder allochtone jongeren in Rotterdam.

Of bezoekers van 'maroc.nl' al dan niet soennitisch zijn, al dan niet werken, man of vrouw zijn, in Nederland geboren zijn of niet, of in een grote stad wonen of niet, is evenmin bepalend voor het metabeeld. Van geen van deze individuele kenmerken wordt een effect op het metabeeld aangetoond. We vinden slechts twee significante effecten. Ten eerste de ervaren sociaal-economische dreiging. Marokkanen die de idee hebben dat ze er de afgelopen jaren op achteruit zijn gegaan of vrezen dat in de nabije toekomst te zullen doen, hebben sterker de idee dat autochtone Nederlanders een negatief beeld van hen hebben. Ervaren dreiging wordt overigens alleen beïnvloed door 'seks' en 'generatie': mannen en tweede generatie immigranten ervaren meer dreiging (niet weergegeven in een tabel).

Ten tweede vinden we een invloed van het mediagebruik. We kunnen op basis van deze gegevens stellen dat Marokkanen die gebruikmaken van serieuze media (al dan niet in combinatie met andere media) beduidend minder negatief zijn in hun metabeeld dan kijkers van enkel sensatiemediën en eveneens dan de respondenten die geen Nederlandse mediën gebruiken. De hypothese dat sensationele mediën minder genuanceerd berichten over allochtonen en dat dit (mede) het beeld bepaalt onder allochtonen hoe autochtonen over hen denken, kan derhalve niet worden verworpen.

Tabel 6: OLS-regressie van het negatieve metabeeld op achtergrondkenmerken, ervaren sociaal-economische dreiging en mediagebruik

	b	s.e.	ß
Constante	2,756**	0,280	
Islam: soennitisch	0,121	0,102	0,081
Sekse: man	0,052	0,104	0,035
Opleiding			0,047
andere opleiding	0,079	0,183	
lo / lbo / mavo	0,155	0,267	
mbo / havo	0,088	0,162	
hbo / vwo	0,049	0,169	
wo	ref	ref	
Generatie: tweede	-0,100	0,099	-0,068
Werkenden	0,010	0,111	0,006
Urbanisatiegraad	0,015	0,049	0,021
Ervaren dreiging	0,291**	0,053	0,379**
Mediagebruik			0,240**
sensatiemedi	ref	ref	
geen media	0,168	0,326	
serieuze media	-0,393	0,250	
beide	-0,379**	0,122	
R ²	0,189		
N	204		

** = p<0,01; ref = referentiecategorie

BRON: Beeldvorming onder Allochtonen

4.2 AEL-stemintentie

In tabel 7 staan drie logistische-regressiemodellen weergegeven ter verklaring van de stemintentie op de AEL. In het eerste model zijn alleen de achtergrondkenmerken opgenomen. In het tweede model is eveneens ervaren sociaal-economische dreiging opgenomen. In het derde model is de kans berekend om op de AEL te stemmen met additioneel het metabeeld, de negatieve houding tegenover autochtonen en de evaluatie van het land van herkomst toegevoegd als predictor.

Uit het eerste model wordt duidelijk dat alleen opleiding een significante predictor is van het stemmen op de AEL. Marokkaanse Nederlanders met een opleiding die 'anders' is dan de reguliere Nederlandse opleidingen geven in sterkere mate aan op de AEL te zullen stemmen dan

Tabel 7: *Logistische regressies van AEL-stemintentie op achtergrondkenmerken, ervaren sociaal-economische dreiging, etnocentrische houdingen en metabeeld*

	model 1			model 2			model 3		
	b	s.e.	exp (b)	b	s.e.	exp (b)	b	s.e.	exp (b)
Islam: soennitisch	0,370	0,347	1,442	0,359	0,350	1,433	0,310	0,378	1,363
Sekse: man	0,294	0,345	1,342	0,114	0,359	1,123	-0,034	0,381	0,966
Opleiding									
andere opleiding	1,109~	0,664	3,031	1,157~	0,677	3,181	1,185~	0,703	3,269
lo /lbo /mavo	1,331	0,868	3,784	1,568~	0,888	4,795	1,583~	0,930	4,870
mbo / havo	0,687	0,624	1,988	0,664	0,635	1,942	0,534	0,656	1,706
hbo / vwo	0,335	0,658	1,398	0,295	0,671	1,343	0,416	0,698	1,516
wo	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref
Generatie: 2 ^e	0,129	0,337	1,138	0,041	0,346	1,042	0,198	0,364	1,219
Werkenden	-0,227	0,372	0,797	-0,182	0,378	0,834	-0,109	0,394	0,896
Urbanisatiegraad	0,005	0,172	1,005	0,005	0,175	1,005	-0,023	0,183	0,977
Ervaren dreiging				0,425*	0,198	1,530	0,179	0,209	1,197
Houding tegenover									
autochtone Nederlanders							0,385	0,264	1,469
Land van mijn									
voorouders is beter							0,307	0,194	1,359
Metabeeld							0,610*	0,309	1,841
constante	-2,044**	0,824	0,129	-3,375**	1,058	0,034	-6,886**	1,514	0,001
-2 loglikelihood	222,100			215,034			200,411		
N	208			204			204		

** = p<0,01; * = p<0,05; ~ = p<0,10; ref= referentiecategorie

BRON: Beeldvorming onder Allochtonen, 2003

de hoogst opgeleiden. Waarschijnlijk zijn dit respondenten die in Marokko hun opleiding hebben genoten. Daarnaast hebben met name de Marokkaanse Nederlanders met een mavo- of lbo-opleiding in sterkere mate een voorkeur voor de AEL, alhoewel de parameter niet significant is, vanwege het geringe aantal respondenten binnen deze groep in dit onderzoek. De overige parameters van de achtergrondkenmerken zijn niet significant, maar meestal wel in de richting van de verwachtingen. Zo hebben mannen en niet-werkenden een wat sterkere voorkeur voor de AEL dan vrouwen en werkenden.

De kans om op de AEL te gaan stemmen stijgt aanzienlijk wanneer men in sterkere mate sociaal-economische dreiging ervaart (model 2; coëfficiënt = 0,425). Marokkanen die menen dat ze er de afgelopen jaren op achteruit zijn gegaan, die denken dat de positie van moslims is verslechterd en die zich zorgen maken over hun positie in de toekomst, hebben dus een grotere kans om een voorkeur voor de AEL te hebben. Het opnemen van deze verklaring om AEL te

stemmen biedt overigens geen interpretatie voor de opleidingsverschillen. Integendeel, ook de mavo- en lbo-opgeleiden wijken nu op het significantieniveau van $p < 0,10$ af van de hoogst opgeleiden. De fit van het model verbetert met 7.066, significant bij $p < 0,01$, door het toevoegen van sociaal-economische dreiging als predictor.

In model 3 voegen we de drie houdingen toe, die centraal staan in het huidige onderzoek. Alhoewel alle parameters in de verwachte richting zijn, blijkt dat alleen het metabeeld significant bijdraagt in de verklaring van de AEL-stemintentie. Daaruit concluderen we dat hoe sterker Marokkanen een negatief beeld hebben van hoe autochtone Nederlanders over hen denken, hoe groter de kans is dat zij AEL zullen stemmen. Het metabeeld blijkt dus in significante mate bij te dragen aan het afzetten tegen de Nederlandse samenleving door het stemmen op de AEL. Bovendien intervenueert het metabeeld het effect van de sociaal-economische dreiging op het stemmen op de AEL. De fitverbetering van dit derde model ten opzichte van het tweede is met 14.608 significant bij $p < 0,01$.

5. Samenvatting en discussie

De discussie rondom de aanwezigheid van moslims in Nederland gaat niet onopgemerkt aan Marokkaanse Nederlanders voorbij. De onderzoekspopulatie neemt actief deel aan deze discussie op één van de grootste internetsites gericht op Marokkaanse Nederlanders, maroc.nl. Marokkaanse Nederlanders die elkaar ontmoeten op deze populaire website hebben een bijzonder negatief metabeeld. Met andere woorden; zij denken in meerderheid dat autochtone Nederlanders negatief tegenover hen staan. Zij hebben de idee dat autochtone Nederlanders denken dat alleen allochtonen crimineel zijn, dat allochtonen terroristen zijn, dat alle allochtonen hetzelfde zijn en dat de Nederlandse media opzettelijk negatief berichten over de islam. Dit negatieve metabeeld bleek positief samen te hangen met zowel een positieve houding tegenover het land van herkomst, als met een negatieve houding tegenover autochtone Nederlanders. Het metabeeld bleek echter niet alleen conceptueel maar ook empirisch zeer overtuigend te verschillen van de houding tegenover autochtone Nederlanders.

Opvallend genoeg hebben de achtergrondkenmerken nauwelijks invloed op de mate waarin het metabeeld positief of negatief is, overeenkomstig eerder onderzoek naar weliswaar andere aspecten van interetnische relaties (Phalet e.a., 2000). Ook de specifieke hypothese die we hebben afgeleid uit de competitietheorie door het invullen van de condities die voor de minderheid anders zijn dan voor de meerderheid – dat met name allochtone middelbaar opgeleiden een negatiever metabeeld hebben – wordt niet bevestigd. We moeten derhalve de vraag gaan stellen *waarom* er geen verschillen zijn, in plaats van ‘*waarom* er categorieën zijn die van elkaar verschillen?’.

Het metabeeld is negatiever onder mensen die gebruikmaken van sensationele media, zoals in de hypothesen werd verwacht. Een ongenueanceerdere Nederlandse verslaglegging van de allochtonenproblematiek (Vergeer 2000) lijkt samen te gaan met een negatiever metabeeld onder allochtonen. Het is onwaarschijnlijk dat Marokkaanse Nederlanders een negatief metabeeld

hebben en daarom meer gebruikmaken van sensationele media. Ook Marokkaanse Nederlanders die geen gebruik maken van de Nederlandse media blijken een negatiever metabeeld te bezitten. Dat laatste kan uiteraard wel een gevolg zijn van het negatieve metabeeld; men keert in sterkere mate de Nederlandse samenleving de rug toe door het ervaren negatieve beeld dat onder autochtone Nederlanders zou leven.

De sterkste predictor van het negatieve metabeeld werd gevonden in de ervaren sociaal-economische dreiging onder Marokkaanse Nederlanders. Wanneer men de idee had dat de eigen positie of die van moslims in het algemeen verslechterd is, of wanneer men dat vreest voor de toekomst, heeft men in sterkere mate een negatief beeld van hoe autochtonen over allochtonen denken. Dit aspect bleek ook in sterke mate bepalend voor de AEL-stemintentie. Juist Marokkaanse Nederlanders die sociaal-economische dreiging ervaren, hebben een negatiever metabeeld, en hebben door dat negatievere metabeeld een grotere kans te stemmen op de AEL. Enerzijds kunnen we hieraan verbinden dat betere economische vooruitzichten voor allochtonen een bijdrage leveren aan de binding met autochtone Nederlanders. Anderzijds hebben we laten zien dat de ervaren dreiging niet alleen plaats heeft op economisch terrein. Juist mannen en in minder sterke mate tweede generatie migranten ervaren in sterkere mate dreiging, terwijl we tussen opleidingscategorieën en of men al dan geen betaalde baan heeft geen verschillen vonden in ervaren dreiging. Waarschijnlijk is de dreiging van niet-economische aspecten van belang bij deze bevinding. Problemen met Marokkanen worden immers eerder in verband gebracht met mannen (of jongens) dan met vrouwen (of meisjes). Het belang van niet-economische goederen hebben we ook kunnen zien aan de hand van de vraag over de positie van moslims. De idee dat de positie van moslims is verslechterd in Nederland heeft onder Marokkaanse Nederlanders een polariserende werking. Het lijkt dan ook 'wishful thinking' om te veronderstellen dat wanneer allochtonen maar aan het werk zullen zijn, de afstand tussen allochtonen en autochtonen wel overbrugd zal worden. Andersom zal het percipiëren van een negatiever metabeeld tot meer ervaren dreiging kunnen leiden, vooral ook omdat autochtonen de dominante groep vormen.

Overeenkomstig de resultaten van Crocker e.a. (1994) bleek de samenhang tussen een positieve houding tegenover de eigen groep en het metabeeld relatief gering. Hiermee is ondersteuning gevonden voor het idee dat voor minderheidsgroepen het gepercipieerde beeld dat outgroups van hen hebben minder invloed heeft op de houding tegenover de eigen groep dan op de houding tegenover outgroups. Daarnaast moeten we onderkennen dat de positieve houding tegenover de eigen groep niet met de standaardmetingen tot een gewenst resultaat leidde. De items bezitten te weinig consistentie om een betrouwbare schaal te maken.

Met de huidige analyses bevestigen we empirisch wat onder andere door Forum-voorzitter Harchaoui werd geopperd: een hardere opstelling tegenover de groep allochtonen in zijn geheel zal hen eerder argwanend doen staan tegenover autochtone Nederlanders. Dat blijkt in ieder geval voor de over het algemeen hoger opgeleide Marokkanen te gelden die de populaire website 'maroc.nl' bezochten. Een Nederlandse samenleving die streeft naar participatie van allochtonen dient er in eerste instantie voor te zorgen dat een genuanceerde discussie ontstaat omtrent allochtonen, waarbij hun aanwezigheid niet vooral wordt geproblematiseerd.

Noten

1. Correspondentieadres: Eva Jaspers/Marcel Lubbers, sectie sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen. E-mail: e.jaspers@maw.ru.nl; m.lubbers@maw.ru.nl.
2. Om de respons te verhogen zijn prijzen verloot onder de deelnemers aan de enquête. Hierdoor bestond echter de mogelijkheid dat respondenten vaker dan eenmaal de vragenlijst invulden, om de kans op een prijs te verhogen. Door het vragen van de postcode en het emailadres van de respondent in verband met het toesturen van de prijs, is gepoogd dit tegen te gaan. Het is echter niet uit te sluiten dat dubbele invullingen zijn gedaan. Ook bestaat de mogelijkheid dat respondenten vragenlijsten via het internet minder serieus beantwoorden dan enquêtes die op andere manieren worden afgenomen.
3. Binnen de categorie *eerste generatie* in BOA2003 vallen die respondenten die zelf in het buitenland geboren zijn, net zoals hun ouders. Binnen de categorie *tweede generatie* vallen die respondenten die zelf in Nederland geboren zijn, en van wie één of beide ouders uit Marokko afkomstig zijn.
4. De AEL is inmiddels voornemens onder de naam Moslim Democratische Partij deel te nemen in de komende raadsverkiezingen. Tijdens de dataverzameling was dit nog niet bekend. Ook bestond de Groep Wilders nog niet.
5. In een model waarin ervaren dreiging en mediagebruik zijn weggelaten, zijn de verschillen tussen de sociale categorieën eveneens niet significant.
6. Ook de meeste andere losse items welke verwacht waren een positieve houding tegenover de eigen groep te meten worden niet verklaard door opleiding. Alleen het extreem scheef verdeelde item 'ik ben trots op mijn etnische afkomst' wordt in sterkere mate door mbo-opgeleiden en Marokkanen met een 'andere opleiding' onderschreven dan door de hoogst opgeleide respondenten.

Literatuur

- AEL online (2004). Moslims en Marokkanen in Nederland. Retrieved from the internet June 2004: <http://www.ael.nl/new-site/ael/index.php/demo/content/view/full/453/>.
- Becker, H. (1963). *Outsiders*. New York: The Free Press.
- Billiet, J., Scheepers, P. & Eisinga, R. (1996). Ethnocentrism in the Low Countries: A comparative perspective. *New Community*, 22, 401-416
- CBS Statline (2003). Uit: Hoofdgroepen: Mens en maatschappij. Retrieved from the internet june 2003: <http://statline.cbs.nl/StatWeb>.
- Coenders, M. (2001). *Nationalistic attitudes and ethnic exclusionism in a comparative perspective: an empirical study of attitudes towards the country and ethnic immigrants in 22 countries*. Nijmegen: ICS.
- Coenders, M., Lubbers, M. & Scheepers, P. (2004). Weerstand tegen scholen met allochtone kinderen. De etnische intolerantie van hoger opgeleiden op de proef gesteld. *Mens en Maatschappij*, 79, 124-147.
- Cooley, C. (1956 [1902]). *Human Nature and the Social Order*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Coser, L. (1956). *The Functions of Social Conflict*. Glencoe (Ill): Free Press.
- De Cremer, D., Vugt, M. van & Sharp, J. (1999). CROSS-CULTURAL NOTES – Effect of Collective Self-Esteem on Ingroup Evaluations, *The Journal of Social Psychology*, 139, 530-532.
- Crocker, J., Luhtanen, R., Blaine, B. & Broadnax, S. (1994). Collective Self-Esteem and Psychological Well-Being among White, Black and Asian College Students. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 5, 503-513.

- Dagevos, J. (2001). *Rapportage Minderheden 2001. Meer werk*. Den Haag: SCP.
- Dagevos, J., Gijsberts, M. & Van Praag, C. (2003). *Rapportage Minderheden 2003. Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie*. Den Haag: SCP.
- DUMC (2002). Anti-Islamic reactions within the European Union after the recent acts of terror against the USA. Dutch Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. retrieved may 2003 from DUMC website: www.lbr.nl/internationaal/DUMC/index.html.
- Eddaoudi, A. (2000). *Hollandse Nieuwe: Drie generaties Marokkanen aan het woord*. Rotterdam: Ad. Donker.
- Eisinga, R., Lammers, J., Lubbers, M. & Scheepers, P. (1998). Het electoraat van extreem-rechtse partijen: individuele en contextuele kenmerken, 1982-1996. In: Van Holsteyn, J. & Mudde, C. (eds.) *Extreem-rechts in Nederland*, (p. 93-112). Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Eisinga, R. & Scheepers, P. (1989). *Etnocentrisme in Nederland. Theoretische en empirische modellen*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- Foquz Etnomarketing (2002). *Onderzoeksresultaten veiligheidsgevoel Turken en Marokkanen. paper t.b.v. redactie televisieprogramma Zembla*. Nieuwegein: Foquz.
- Foquz Etnomarketing (2004). *Onderzoeksresultaten 'Politieke Voorkeuren Moslims'. paper t.b.v. redactie NOVA*. Nieuwegein: Foquz.
- Graaf, N.D. de, P.M. de Graaf, G. Kraaykamp, W.C. Ultee (2003). Familie-enquete Nederlandse bevolking 2003 (databestand). Katholieke Universiteit Nijmegen: Sociologie.
- Hagendoorn, L. (1993). Ethnic categorization and outgroup exclusion: cultural values and social stereotypes in the construction of ethnic hierarchies. *Ethnic and Racial Studies*, 1993.
- Hagendoorn, L. & Nekuee, S. (1999). *Education and racism: A cross national inventory of positive effects of education on ethnic tolerance*. Aldershot: Ashgate.
- Hagendoorn, L., Drogendijk, R., Tumanov, S., Hraba, J. (1998). Inter-ethnic preferences and ethnic hierarchies in the former Soviet Union. *International Journal of Intercultural Relations*, 22, 483-503.
- Harchaoui, S. & Huinder, C. (2003). *Stigma: Marokkaan!: over afstoten en insluiten van een ingebeeld bevolkingsgroep*. Utrecht: Forum.
- Hoogsteder, M., Schalk-Soekar, S. & van den Vijver, F. (2001). *Allochtonen over Nederland(ers) in 2001*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders.
- Lubbers, M. (2001). *Exclusionistic Electorates. Extreme right-wing voting behaviour in Western Europe*. Nijmegen: ICS.
- Lubbers, M., Scheepers, P. & Billiet, J. (2000). Multilevel modelling of Vlaams Blok voting: individual and contextual characteristics of the Vlaams Blok vote. *Acta Politica*, 35, 363-404.
- Lubbers, M., Scheepers, P. & Wester, F. (1998). Ethnic Minorities in the Dutch Newspapers: 1990-5: Patterns of Criminalization and Problematization, *Gazette: International Journal of the Science of the Press*, 60, 415-432.
- Luhtanen, R. & Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology*, 18, 302-318.
- maroc.nl. (2001) *Digitaal lief en leed van Marokkaanse jongeren*, Amsterdam: Uitgeverij Contact.

- Martens, E. & Tesser, P. (1998). *Databestand Sociale Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen*. Amsterdam: Steinmetz Archive P1570.
- Martens, E. & Weijers, Y. (2000). *Integratiemonitor 2000*. Rotterdam: ISEO.
- Olzak, S. (1992). *Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*. Stanford, Call.: Stanford University Press.
- Phalet, K., Lotringen, C. van & Entzinger, H. (2000). *Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Utrecht: ERCOMER.
- Ross, K. (1997). Two-tone telly. Black minority audiences and British TV, *The European Journal of Communication Research*, 22, 93-107.
- Scheepers, P. Gijsberts, M. & Coenders, M. (2002). Ethnic exclusionism in European countries, public opposition to grant civil rights to legal migrants as a response to perceived ethnic threat, *European Sociological Review*, 18, 17-34.
- Sniderman, P. Hagendoorn, L. & Prior, M. (2003). De moeizame acceptatie van moslims in Nederland. *Mens & Maatschappij*, 78, 199-217.
- Tillie, J. (2000). *De etnische stem: opkomst en stemgedrag van migranten tijdens gemeenteraadsverkiezingen, 1986-1998*. Utrecht: Forum.
- Veenman, J. (1999). *Participatie en perspectief: verleden en toekomst van etnische minderheden in Nederland*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Verberk, G. (1999). *Attitudes towards Ethnic Minorities. Conceptualizations. Measurements and Models*. Nijmegen: ICS.
- Vergeer, M. (2000). *Een gekleurde blik op de wereld: een studie naar de relatie tussen blootstelling aan de media en opvattingen over etnische minderheden*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Verkuyten, M. & De Wolf, A. (2002). Ethnic minority identity and group context: Self-descriptions, acculturation attitudes and group evaluations in an intra- and intergroup situation. *European Journal of Social Psychology*, 32, 781-800.
- Verkuyten, M., Hagendoorn, L. & Masson, K. (1996). The Ethnic Hierarchy Among Majority and Minority Youth in the Netherlands. *Journal of Applied Social Psychology*, 26, 1104-1118.
- Volkskrant, de* (2004). De radicale verleiding. Moslimjongeren. Door Janny Groen en Lidy Nicolassen. *De Volkskrant*, Reflex, p. 13.
- Vollebergh, W. (2000). Etnische distantie en etnische affirmatie in de identiteitsontwikkeling van etnische jeugd. *Nederlandsch Tijdschrift voor de Psychologie*, 55, 148-158.
- Witte, H. de (1999). 'Everyday racism in Belgium: An overview of the research and an interpretation of its link with education. In: L. Hagendoorn & S. Nekuee (Eds.) *Education and racism: A cross national inventory of positive effects of education on ethnic tolerance*, (p. 47-74). Aldershot: Ashgate.